

Per a tu, Rosa, la millor tutora i professora de català més pacient i noble que conec, a la que dec part de la constància i de la força de voluntat que mouen el més profund del meu interior per a fer les coses de la millor manera possible.

Moltes gràcies.

ÍNDIX

Dedicatòria.	pàg. 1
Índex.	pàg. 2
Introducció.	pàg. 3
Desenvolupament.	pàg. 4-9
Abans de l'engendrament de Jaume I.	pàg. 4-6
La falta de paraula del rei Don Alfons d'Aragó.	pàg. 4
Descripció del marc familiar d'Alfons d'Aragó.	
El casament de la princesa de Constantinoble i... ..	pàg. 5
Matrimoni miraculós.	pàg. 5-6
L'engendrament de Jaume I.	pàg. 6-9
L'estratègia de la reina Na Maria de Montpeller.	pàg. 6-7
La nit màgica.	pàg. 7-8
Descripció personal del pare del petit Jaume I.	pàg. 8
„, „ de la mare del petit Jaume I.	pàg. 8-9
Conclusió.....	pàg. 10
Bibliografia.....	pàg. 11

INTRODUCCIÓ

En les quatre grans Cròniques sobre les que he treballat, quan parlen del naixement de Jaume I el Conqueridor, fan referència a un engendrament que dóna lloc a l'acció d'engendrar la qual prové del llatí *ingeneare* (s. XIV) i pot denotar diversos significats:

- Procrear, des del punt de vista de la genètica.
- Originar, Déu Pare, des de sempre, segons el cristianisme.

- Produir, causar, ocasionar, en sentit figurat.

La Crònica o Llibre dels Fets de Jaume I el Conqueridor (1208–1276); comte de Barcelona i rei d'Aragó (1213–1276), de València (1239–1276) i de Mallorca (1229–1276); i la Crònica de Ramon Muntaner (1265–1336); empordanès que va assolir el grau de capità dels almogàvers al segle XIII o XIV; poden donar a la paraula engendrar el significat de qualsevol dels dos primers casos, però veritablement, l'autèntic significat que ambdues obres literàries denoten a aquesta paraula és l'acció d'originar feta per Déu Pare, des de sempre. És per tant, el segon cas. Això que s'acaba de dir, queda clarament justificat per la crònica de Jaume I, *escrita per deixar la memòria i l'exemple de les seves obres* i la Crònica de Ramon Muntaner, les quals volen donar a entendre que l'engendrament de Jaume I el Conqueridor *gairebé miraculós* originat per Déu, va significar el començament de tota una dinastia on totes les vides dels nobles que la formaren, van estar emparades, recolzades i influenciades en la majoria de vegades per Crist. És per això, que al començament de l'obra de Jaume I, dictada entre els anys 1244 i 1276, el monarca dóna gràcies a Déu tot dient:

Moltes són les mercès que Ell em va fer, perquè sempre em va concedir el triomf sobre els meus enemics, no va permetre mai que rebés cap afronta ni deshonra, i em va donar tothora bona salut; encara que alguna vegada em castigues, mai no va arribar a destruir –me. Per això jo li agraiï els càstigs en el moment que me'ls donava i ara els hi agraeixo encara més, perquè reconec que ho feia pel meu bé.

L'episodi de l'engendrament de Jaume I, és molt semblant literàriament al de Galaad, cavaller de la novel·la artúrica fill de Lancelot, ja que ambdós cavallers van ser engendrats per Déu encara que en èpoques distintes. Expliquen de forma detallada les reaccions de les seves famílies i els habitants de les ciutats en saber que aquell miracle que van rebre va ser obra de Déu. Per posar un exemple, el naixement de Jaume I el Conqueridor el van celebrar a base de cerimònies litúrgiques, diversos actes protocol·laris, etc.

El primer capítol de la Crònica I de Ramon Muntaner parla sobre Jaume I, i comenta una idea similar que ja té el monarca esmentada en el primer paràgraf. Un breu fragment que ho justifiqui podria ser: *I al que veritablement guerreja i no s'acovarda, Déu l'exalça i li dóna la victòria, en canvi, fa perdre a tots aquells que en la supèrbia i la malvestat es fien més en llur poder que no que en el de Déu. Amb aquest llibre es fa honor de forma senyalada a Déu, la seva beneïda mare i a l'alta casa d'Aragó.*

ABANS DE L' ENGENDRAMENT DE JAUME I

Aquest apartat comprèn els quatre primers capítols del Llibre dels Fets de Jaume I el Conqueridor, els dos primers de la Crònica I de Ramon Muntaner i el quart capítol de la Crònica de Bernat Desclot o Pere el Gran. Des d'un principi, els tres llibres coincideixen en dir que la voluntat i la gràcia de Déu han estat presents en les vides de tots els descendents de la corona aragonesa al llarg del segle, fins i tot abans que Jaume I entrés a formar-ne part.

La falta de paraula del rei Don Alfons d'Aragó.

–Segons el Llibre dels fets.–

Jaume I en el capítol número dos de la seva crònica ens vol explicar en primera persona i sovint utilitzant el plural majestàtic nós –nosaltres –, com i per què la seva vinguda al món va ser tractada de naixement miraculós o engendrament per part de la societat que l'envoltava.

El laic comença argumentant que tot va començar quan el seu avi, el rei Don Alfons d'Aragó, a l'hora de casar –se va demanar a l'emperador Manel de Constantinoble, un home molt poderós, la mà de la seva filla. L'emperador va enviar la seva filla a Barcelona, però el rei Don Alfons d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, faltant a la paraula donada, abans que arribés va casar –se amb Dona Sança, filla de l'emperador de Castella.

Descripció del marc familiar d'Alfons d'Aragó.

– Segons la Crònica de Bernat Desclot. –

El rei Alfons d'Aragó va tenir quatre fills i tres filles: el rei Pere d'Aragó, l'infant Alfons, comte de Provença, l'abat Ferran de Montaragó, En Sanç el qual va ser comte de Rosselló i va morir mentre el rei Jaume tenia assetjat el castell de Montcada; l'emperadriu Dona Constança, esposa de l'emperador Frederic d'Alemanya, i dues filles més de les quals una va arribar a ser l'esposa del comte de Tolosa, fill dels quals va casar-se amb l'altra filla del rei Alfons quan els seus pares que eren els comtes majors de Tolosa van morir. Quan això va succeir, el seu fill que era el futur espòs d'una de les filles del rei Alfons va ser anomenat segon comte de Tolosa. Del matrimoni va sorgir una altra filla que era la neboda i l'ullet dret del rei Pere d'Aragó.

La filla del comte de Tolosa s'hauria casat amb el rei de França si no fos per culpa del seu pare, el segon comte de Tolosa, que estava en contra de l'església. Així que la neboda de Pere d'Aragó va ser casada amb un frare del rei de França que es deia Alfons. Aquest matrimoni no va tenir cap fill a causa de què les terres de Tolosa havien de tornar un altre cop a la corona d'Aragó.

Finalment el rei de França va prendre per esposa a la filla del comte de Provença, neboda també del rei Pere d'Aragó, i amb la qual va tenir un fill anomenat Felip que va arribar a ser rei de França. Més tard, el rei Felip de França es va casar amb la filla del rei Jaume d'Aragó, néta de Pere d'Aragó.

El casament de la princesa de Constantinoble i el naixement de Na Maria de Montpeller.

– Segons el Llibre dels Fets i la Crònica de Bernat Desclot. –

En arribar a Montpeller, el seguici de la princesa de Constantinoble, format per un bisbe i dos rics – homes (nobles més poderosos, als quals sovint el Rei havia de fer molt de cas), s'assabentà de la nova. Indignats i contrariats, el bisbe i els dos nobles que l'acompanyaven van demanar a En Guillem, senyor de Montpeller, què havien de fer davant d'aquell descompliment que havien sofert. En Guillem de Montpeller digué que ho consultaria amb el seu consell, format per rics – homes, cavallers, nobles i prohoms –burgesos i ciutadans més poderosos que sovint finançaven les empreses guerreres de la petita noblesa a la que pertanyien els cavallers– més poderosos. Totes aquestes persones li recomanaren que, ja que la gràcia de Déu havia fet que la princesa, filla del rei més poderós de tota la cristiandat, arribés a la vila i es trobés abandonada i desconsolada pel seu promès, ell –en Guillem de Montpeller–, essent fadrí com potser fos, demanés per casar –s'hi amb ella. I així ho va fer.

En sentir la proposta, els ambaixadors que feien també de missatgers de l'emperador de Constantinoble, encara s'enutjaren més, perquè segurament consideraven que un trist senyor de Montpeller era massa poca cosa per casar –se amb la filla de l'emperador Manel, i una princesa com ella no podia casar –se més que amb el fill d'un emperador o d'un rei. I el bisbe i els dos nobles van pregar molt clarament a Guillem de Montpeller que pel coratge que havia demostrat i per Déu, deixés tornar la princesa, ja que els ambaixadors havien promès a l'emperador Manel que tornarien a sa filla per mar o per terra en cas que no contragués matrimoni.

Però En Guillem de Montpeller recolzat pel seu consell va contestar que no la deixaria tornar –se'n. Els missatgers de l'emperador en veure'l tan decidit i amb tanta voluntat van començar a pensar que potser no podien fer res i haurien d'arribar a un possible acord. I és per això que al dia següent el bisbe i el s rics – homes van posar la condició que només consentirien el casament si Guillem de Montpeller es comprometia amb un jurament de fer hereu de Montpeller l'infant que tingués amb la princesa, encara que fos una filla. En Guillem de Montpeller i el seu consell ho van jurar i van fer que ho juressin per carta a més a més tots els homes i tots els nois de la ciutat de Montpeller des dels deu anys en amunt. I es varen casar i van tenir una nena anomenada Maria.

Matrimoni miraculós.

– Segons el Llibre dels Fets i la Crònica I de Ramon Muntaner –

Comencen dient que la gràcia de Déu va permetre que el encara no futur pare de Jaume I el Conqueridor, el rei En Pere, fill del rei Don Alfons d'Aragó i Dona Sança, es casés amb Na Maria de Montpeller, filla d'En Guillem de Montpeller i la princesa de Constantinoble, doncs així ho van acordar els membres del consell reial quan els pares de la núvia ja feia temps que havien mort. El missatge que van enviar els membres del consell reial de Na Maria de Montpeller per tal de convèncer l'infant Pere que es casés, deia que ell era el cap de son regne el qual li podia ser útil per fer –lo servir de frontera i combatre els enemics. Al final va resultar que la néta de l'emperador va arribar a ésser reina casant-se amb el seu promès. D'aquesta manera, el que s'ens vol donar a entendre és que des d'un principi, sembla obra de Déu que el rei En Pere reparés amb el seu casament la falta de paraula del seu pare, el rei Alfons d'Aragó. Més tard, mentre la reina Na Maria encara vivia, el seu pare, En Guillem de Montpeller, pressionat per les autoritats de Roma, es va veure obligat a lliurar les terres de Montpeller a la seva filla, la reina Dona Maria, i al seu nét, En Jaume I, com a conseqüència de l'adulteri comès per part de En Guillem de Montpeller amb diverses dones on una d'elles era de Castella i coneguda com Dona Agnès i amb la qual va tenir diversos fills.

El més gran de tots els germans bastards, duia per nom el mateix que el del seu pare, Guillem de Montpeller. Aquest últim va pensar que com era més gran que l'autèntic successor, En Jaume I, podia heretar el territori de Montpeller. Però la reina Na Maria no ho va voler consentir i decidí anar a la cort de Roma per a reclamar el seu dret com a mare de l'únic i possible hereu del territori de Montpeller, hauria de ser doncs el seu futur fill –En Jaume I– que encara no va néixer i ni va ser engendrat per Déu. Finalment, va aconseguir, sentenciar –los.

L' ENGENDRAMENT DE JAUME I

Jaume I ens explica com la gràcia i la voluntat de Déu també es va fer present en el seu naixement.

L'estratègia de la reina Na Maria de Montpeller.

–Segons els llibres dels Fets i de les Dones, i les Cròniques de Ramon Muntaner i Bernat Desclot.–

El naixement de Jaume I va ser un miracle de Déu, perquè els que més endavant serien els seus futurs pares no s'avenien gaire i sempre anaven separats, ja que el jove i altiu rei En Pere, primer engendrat per Déu, es penedia d'haver-se casat amb una dona que no era filla de rei. Era tal el rebuig que sentia de la reina que quan el rei En Pere d'Aragó venia a Montpeller no s'acostava mai a ella i en canvi festejava obertament i sense amagar –ho a ningú amb una gentil, religiosa i molt bella dona que vivia en un castell situat a prop de Montpeller –i també festejava amb altres dones–. Però un dia que es trobaven a poques llegües un de l'altre, ja que el rei En Pere es trobava a Llates i la reina Na Maria a Miravalls, els cònsols, els prohoms i la mateixa Maria de Montpeller, van dirigir-se a un cavaller lleial, bo i ric, de nom Guillem d'Alcalà, el qual estava al servei privat del rei en alguns afers –era el majordom del rei Pere d'Aragó–, tot dient –li que el farien ric i apreciat durant tota la vida si ajudava a la reina Na Maria de Montpeller a colar –se a la cambra del rei i l'acostés secretament al llit en comtes de l'altra amant amb l'única finalitat de poder procrear amb el rei Pere d'Aragó sense que la pogués reconèixer durant la nit, quan l'habitació es trobés a les fosques i ell hagués entrat al llit.

Jaume Roig, escriptor del segle XV, en el seu Llibre de les dones, critica la postura de tenir un fill adoptada per la reina Na Maria de Montpeller tot dient:

>>Bé sé que n'hi ha de verges, tancades per la natura; verges de fet, no d'esperit, mes contra dret anomenades donzelles. No sé de quina manera, però no sense home ni sense plaer, saben quedar –se

*prenyades i tenir fill: amb un instrument s'han d'obrir i la majoria mor. No cal insistir. Per tenir fills totes fan el que sigui: amb gran arteria. **Maria de Montpeller** enganyà el rei Pere per tal de concebre fill d'ell: la reina es gità en una cambra tota a les fosques i envià un privat seu a buscar el seu marit, perquè li digués que hi anés però sense revelar –li la identitat de la dama que el requeria. El rei hi anà sense sospitar que era la seva muller qui l'esperava; com que tot era a les fosques, ella callava i ell era una mica curt de vista, el rei no sabé discernir amb qui dormia. Així quedà Maria de Montpeller prenyada i senyora d'un fill conquistador de tres ciutats.<<*

També van acordar que aquella nit un cop el rei hagués despatxat la seva cort i s'hagués anat al llit a dormir, es reunissin al castell: els dotze cònsols, els dotze millors barons, cavallers i ciutadans de Montpeller, dotze dones honrades amb les seves donzelles, els dos millors notaris de Montpeller, l'oficial del bisbe, dos canonges i quatre homes bons de la religió. A tots aquests se'ls havia encarregat portar un ciri cadascú i a l'alba que entressin a la cambra amb el ciri a la mà per tal de què el rei es meravellés i diguessin que amb el fruit d'ambdós monarques engendrat per Déu aquella mateixa nit, tothom seria pagat i el seu regne estaria proveït. Al principi, el cavaller i majordom del rei En Pere sentia cert temor davant d'aquella proposta, ja que temia que el seu amo s'enfadés i li jugués una mala passada.

La nit màgica.

–Segons la Crònica de Bernat Desclot.–

Clar està que Na Maria sabia que el majordom i cavaller privat del rei Alfons d'Aragó s'encarregava tots els vespres d'anar a buscar a l'amant del seu espòs i acostar-la al llit. La reina Maria de Montpeller pensa que aquella nit la seva fe en Déu l'ajudaria a engendrar un infant –En Jaume I, el Conqueridor– el qual seria un gran bé i un gran honor per tot el regne. I així, després d'haver sopat i que els cavallers haguessin marxat, el rei es va despullar i descalçar, i acte seguit va entrar al llit amb la camisa posada. Una vegada allà el rei es trobà amb una dona de la que creia estar segur que era la seva amant i la deixà embarassada d'un fill.

Diu la crònica que Na Maria de Montpeller, és a dir, l'esposa del rei En Pere, durant la nit no va parlar gaire per tal que no la descobrissin, però després ella es va delatar i és quan el rei es va adonar de la sàvia jugada de la seva muller –criticada per Jaume Roig –, ella es va excusar tot dient que no ho va per cap desig malvat sinó per plaure a Déu doncs era la única manera de poder aconseguir un successor per a fer –lo hereu del regne. La reina va fer escriure en un document la hora i la nit d'aquell encontre.

A l'alba van entrar a la cambra del rei Pere d'Aragó tots els prohoms, prelats i homes i dones d'orde, amb ciris encesos a les mans de cadascú. La reacció del rei va ser immediata, el rei En Pere d'Aragó va agafar l'espasa amb les mans com a conseqüència de la sobtada intromissió, i llavors els intrusos es van agenollar davant d'ell tot dient que ho van fer per la gràcia de Déu. D'aquesta manera, el rei va donar la seva aprovació.

Al matí següent, el rei Pere d'Aragó astorat pel que havia passat, decidí marxar a Catalunya. El motiu pel qual tant els prohoms com els cònsols de Montpeller volien que l'encontre produís era per evitar que les terres caiguessin a mans de la reina Na Maria de Montpeller –possiblement per la seva feblesa a l'hora de prendre decisions– ni que tampoc passessin a formar part de la corona d'Aragó, en cas de què tant la reina com el rei no tinguessin descendència. La setmana següent va estar plena de celebracions litúrgiques, oracions i dejunis en commemoració a la senyora reina.

Quan el procés de gestació de la reina Maria de Montpeller va finalitzar, a Catalunya, els nobles que vivien de les rendes de les terres no van rebre amb massa entusiasme la notícia, doncs un successor a la corona Catalano-Aragonesa significava tornar a estar sotmesos una altra vegada sota el poder reial. El fill d'aquell matrimoni va ser vist com una amenaça per els nobles, ja que d'aquesta altra manera no podrien apoderar-se de les terres que dominaven.

Al cap de nou mesos, la reina Na Maria de Montpeller va engruixar tant que va tenir el seu primer fill un vespre d'hivern, el dia de la vigília de la Mare de Déu de la Candelera a la ciutat de Montpeller a casa d'uns tal Tornamira. Així que el nadó va haver nascut, la seva mare, Na Maria de Montpeller, va enviar a beneir el seu fill a l'església de Nostra Senyora., i tan bon punt va entrar la llevadora que el duia al portal, els canonges es van posar a cantar el *Te Deum Laudamus*. I això mateix es va repetir el dia de Sant Fermí, a l'església que porta el seu mateix nom, on tot just en entrar ell, els clergues estaven cantant el <<Beneït sigui el Senyor, Déu d'Israel>>. En tornar a casa, la seva mare, la reina Maria de Montpeller, va estar molt contenta d'aquests auguris tan bons, i per triar el nom al seu fill va fer encendre dotze candeles del mateix pes i de la mateixa mida, va donar a cadascuna el nom d'un apòstol, i va prometre que li posaria el nom de l'apòstol que estaria escrit a la candela que trigués més a apagar-se. I la que va durar més va ésser la de Sant Jaume. I per aquesta raó, i sempre per voluntat de Déu el successor de la corona va ser conegut com a Jaume I.

Descripció personal del pare del petit Jaume I.

– Segons la Crònica de Bernat Desclot i el Llibre dels Fets. –

El rei Pere d'Aragó, pare de Jaume I, va ser un rei molt noble, el més noble d'Espanya. També va ser el rei més generós, i el més afable de tots els reis, doncs les seves rendes i les seves terres eren el que menys li importaven. I era tan valent i tant bon cavaller com el millor del món, doncs era bastant hàbil amb les armes. Era a la mateixa vegada que rei d'Aragó, senyor de tot Carcassès i de Bederrès i a més a més marquès de Provença.

Descripció personal de la mare de Jaume I el Conqueridor.

– Segons el llibre dels fets, la crònica de Ramon Muntaner i la de Bernat Desclot. –

Maria de Montpeller era una dona amb molta influència i molt important a causa de la gran noblesa a la que pertanyia. També diu que era la dona més bona de la terra, honesta i apassionada per la vida i l'obra de Déu. Se li podrien fer grans lloances, però només diu que tothom que la va conèixer l'estimava, i Déu Nostre Senyor va distingir-la tant que a Roma, on és enterrada, l'anomenen la Reina Santa, i els peregrins i malalts beuen pedra raspada de la seva tomba barrejada amb vi o amb aigua per guarir-se. Està enterrada en la basílica de Sant Pere, a prop de Santa Petronilla que va ser la filla de Sant Pere.

CONCLUSIÓ

Com hem pogut comprovar, l'engendrament de Jaume I el Conqueridor, és el tema utilitzat com a introducció a tres de les quatre grans cròniques de la literatura catalana medieval, que són: la del mateix Jaume I, Ramon Muntaner i Bernat Desclot.

Aquest engendrament realitzat per Déu és el començament i també la justificació d'una excel·lent religiositat que es fa present en gran part de l'extraordinari caràcter bel·licós del monarca al llarg de la seva vida, perquè en les cròniques el presenten com un hàbil estrateg i amant de la justícia.

Nascut entre prodigis i meravelles, les tres cròniques, i en especial la de Jaume I, el rei Jaume I el Conqueridor, va ser un guerrer valent que va sortir victoriós de diverses gestes gràcies la seva gran valentia i esperit de lluita proporcionats en part per la gràcia de Déu. En aquest sentit, podríem dir que Jaume I va ser un gran afortunat ja que no tots els nobles contemporanis de la seva època van triomfar tant com ell, però tot i així, això només és el principi d'una vinguda al món plena de celebracions litúrgiques i altres actes cerimoniosos en nom seu.

M'agradat força poder realitzar aquest treball, ja que l'he trobat interessantíssim des del punt de vista de l'argument, sobretot perquè no dóna lloc a l'avorriment i desperta força la curiositat per conèixer de forma més

peculiar com pensaven, s'expressaven i actuaven les persones del segle XIII. La única pega que li trobo és que es fa una mica difícil de llegir i interpretar el que es diu a causa de la distanciació lingüística –català antic– i potser literària que em separa d'aquella època medieval de l'Edat mitjana a la meua. Tot i així espero haver –ho pogut fer lo millor en la mesura que em fos possible.

BIBLIOGRAFIA

el CONQUERIDOR, Jaume I (1244 – 1276). *Llibre dels Feits del rei en Jaume*. (Adaptació cat.: *Crònica o Llibre dels fets*. BCN, Edicions 62, S.A. Col. Les millors obres de la literatura catalana, 1982.)

DESCLOT, Bernat (1288). *Llibre del Rey en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats*. (Adaptació cat.: *Crònica*. BCN, Edicions 62, S.A., Col. Les millors obres de la literatura catalana, 1982.)

GIRALT, Roig (1998). *Gran diccionari de la llengua catalana*. BCN, Ed. Enciclopèdia Catalana, S.A., 1998.

MUNTANER, Ramon (1325 – 1328). *Crònica*. València. (Adaptació cat.: *Crònica I*. BCN, Edicions 62, S.A., Col. Les millors obres de la literatura catalana, 1979.)

ROIG, Jaume (1456). *Llibre de les dones o Spill*. València. (Adaptació cat.: *Llibre de les dones*. BCN, Ed. Laertes, S.A., 1999)

2

10